

проти 62 у 1908 р.; б) у першому півріччі 1909/10 навчального року кількість, яка записалася на курси досягла 343 чоловік, проти 276 чоловік минулого року, а у другому півріччі 245 чоловік проти 220 чоловік 1908/9 навчального року; в) загальна кількість, яка відвідує курси у поточному квітні місяці сягає 140 чоловік, проти 90 чоловік слухачів за цей же місяць минулого року" [8, с. 285]. Якщо порівнювати і наступні навчальні роки, то кількість відвідувачів збільшувалась із року в рік. Цьому сприяли також і об'єктивні фактори. 1911/12 навчальний рік розпочався у новій будівлі, спеціально побудованій для вечірніх курсів КВ РТТ. Урочисте відкриття відбулось 6 серпня 1911 року [12, с. 6]. І кількість робітників не забарилася збільшитись, у 1911/12 навчальному році було 433 чоловіки [10, с. 4], а в наступному – 478 чоловік, причому будівля мала всього 10 аудиторій і більшу кількість відвідувачів не могла вмістити, так що у подальшій реєстрації бажаючих на навчання було відмовлено [11, с. 3].

При КВ РТТ було відкрито бібліотеку, яка з вересня по травень працювала щочетверга з 7 до 9 год. вечора, а у дні засідань – весь час [6, с. 96].

На самих засіданнях КВ РТТ кожного разу заслуховувались доповіді на актуальні теми. В основному доповідачами були члени Товариства, але не рідко були й представники інтелігенції Катеринославщини. Так, у 1907 р. майже на кожному засіданні КВ РТТ заслуховувались доповіді на різноманітні теми, а саме: "Розробка питання про введення електричної тяги замість парової для вузлу доріг, які сходяться на станції Дебальцеве Катерининської залізниці", "Попередні роздуми про влаштування каналізації станції Катеринослав", "Опис Катеринославського міського водопроводу, який будується". Окрім суто технічних тем представники Товариства були не байдужі до проблем історії. Членами Відділення були заслухані доповіді інженера архітектури Георгія Ілліча Туровця на тему: "Будівництво театру з художньої і технічної точок зору", та Дмитра Івановича Яворницького "По запорізьких попелищах"[6, с. 98].

Таким чином, можна зробити такі висновки. Засновуючи професійно-технічні школи, організовуючи лекції члени Товариства перш за все піклувались про створення кадрів для виробництва. Культурно-просвітня робота сприяла підвищенню культурного і освітнього рівня робітників, що мало прогресивне значення. Через матеріальні труднощі, відсутність викладацького досвіду, нестачу підручників, насамкінець, матеріальний стан робітників процес функціонування курсів йшов не дуже швидко. Серйозною перепоною була й елементарна неграмотність потенційних учнів. Заслуга Товариства у тому, що воно пробуджувало інтерес робітників до питання спеціальної освіти і домоглося хоча б часткових успіхів у цій справі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Филиппов Н.Г. Научно-технические общества России (1866-1917). – М., 1975. – 213с.; 2. Демченко Т.П. Культурно-просветительская деятельность отделений Русского технического общества на Украине в 1870-1914 годы. – Автореферат диссертации кандидата исторических наук. – К., 1984. – 24с.; 3. Савчук В.С. Екатеринославское отделение Русского технического общества: основные направления и итоги деятельности. // Очерки истории естествознания и техники. – 1992/93. - № 41/42. – С. 87-101.; 4. Записки Екатеринославского отделения Императорского Русского технического общества (далі – ЗЕО РТО). – Екатеринослав, 1906. - № 3-5. – 75с.; 5. ЗЕО РТО. – 1907. - № 7-8. – 77с.; 6. ЗЕО РТО. – 1908. - № 3-4. – С. 95-249.; 7. ЗЕО РТО. – 1909. - № 7-8. – С. 281-399; 8. ЗЕО РТО. – 1910. - № 5-6. – С. 155-287; 9. Чорнобай П.О. Спогади О.М. Терпигорева як джерело до історії формування науково-технічної інтелігенції Катеринослава початку ХХ ст. // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки: Науковий щорічник. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2007. – Вип. 4. – С. 178-183.; 10. Отчёт (учебный) по курсам для взрослых мужчин в г. Екатеринославе за 1911/12 учебный год (7-й год существования). – Екатеринослав, 1912. – 39с.; 11. Отчёт (учебный) по вечерним курсам для взрослых мужчин в г. Екатеринославе за 1912-13 учебный год (8-й год существования). – Екатеринослав, 1913. – 48с.; 12. Отчёт по постройке в Екатеринославе дома для вечерних курсов и лекций. – Екатеринослав, 1912. – 22с.

Н.І. Стрельбіцька

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ВІКЕНТІЙОВИЧА СІКОРИ В ПРОСКУРОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На сучасному історичному етапі значну роль у розвитку суспільства продовжують відігравати насамперед представники інтелігенції, люди високого сумління, сповнені почуття обов'язку перед рідною землею, люди, якими славиться Україна. Серед видатних постатей краю, які своєю невтомною працею, організаторським талантом і світлим розумом внесли величезний вклад у розвиток нашого міста, чільне місце посідає Микола Вікентійович Сікора. Протягом тринадцяти

років М.Сікора займав посаду гласного міської думи та водночас був членом міської управи, а також перебував на посаді міського голови Проскурова в 1917 – 1920 роках.

Напрями діяльності гласних Проскурівської міської думи та її виконавчого органу – управи висвітлюють матеріали архівних фондів державного архіву Хмельницької області – Проскурівська міська управа (Ф.52) [1], Проскурівська міська дума (Ф.54) [2] й Подільське Губернське з міських справ Присутствіє (Ф.117) [3]. Аналіз представлених у фондах документів дає чітке уявлення про становище Проскурова на рубежі ХІХ – ХХ ст., про сфери діяльності діячів міського самоврядування, які опікувались санітарним станом міста, питаннями освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оподаткування тощо. В архівних документах згадується про міських голів Проскурова, гласних думи та управи. Склад Проскурівської міської думи та управи різних періодів, рішення, які приймалися гласними, досить чітко можна проаналізувати за протоколами їх засідань. Вони також надають можливість виділити межі компетенції діячів самоврядування, основні сфери їх діяльності, оцінити ефективність роботи, виявити недоліки тощо.

Одним з найбільш талановитих, енергійних, авторитетних діячів органів міського самоврядування Подільської губернії був Микола Вікентійович Сікора.

Нова реформа міського самоврядування вступила в дію в Проскурові тільки в січні 1880 року. На час введення міського положення в Проскурові нараховувалось мешканців міста – 4247 осіб; з них: православних – 1027, католиків – 1395, євреїв – 1806, представників інших віросповідань – 3 особи. Всього: домовласників – 1130; з них: православних – 299, католиків – 395, євреїв – 436 [1, арк.2-3]. За міською реформою визначалася нова система виборів до органів міського самоврядування. За результатами виборів формувались міська дума, як розпорядчий орган, і міська управа, як виконавчий. Очолював систему міського самоврядування міський голова. Він координував роботу думи й управи і мав досить широкі повноваження. Міський голова давав розпорядження про скликання засідань думи (відповідно ст.56 Міського положення), визначав порядок денний дня засідань (ст.57), під його особисту відповідальність друкувались доповіді по справах, які мали розглядатися в думі (ст.59) [2, 828]. Але в більшості міст Подільської губернії, в т.ч. і Проскурові, час від часу виникала проблема з кандидатурами на посаду міського голови. Особливо гостро ця проблема постала під час перших виборів. За результатами виборів у Проскурові міським головою був обраний Пенський. Але виконуючий обов'язки Подільського губернатора Милорадович був не задоволений кандидатурою, тому що за зібраними відомостями «...новообраний голова Пенський був мало розвинутим і навряд чи здатним виконувати обов'язки», також Пенський звинувачувався в п'янстві та крадіжці [3, арк.8]. Тому Милорадович надсилав клопотання про проведення нових виборів. У 1884 році міським головою був обраний більш достойний кандидат – В.Івашкевич, який повторно зайняв посаду в 1888 році. Під час наступних виборів у 1892 році виникли певні проблеми, проти Івашкевича було висунуто низку обвинувачень, і посаду міського голови тимчасово зайняв М.Пшонський [4, арк.17]. Після судових розслідувань Івашкевича було виправдано і він в третій раз очолив міську думу Проскурова. З 1900 року на посту міського голови перебував Г. Лисенко, який переважно опікувався питаннями благоустрою та санітарного стану міста. Нова виборча кампанія 1904 року стала для М.В.Сікори початком довгого й відданого служіння на благо рідного міста та його мешканців.

Народився Микола Сікора 6 грудні 1862 року в Проскурові в польській родині. Він здобув чудову освіту, після закінчення гімназії й військової служби навчався в Київському університеті Святого Володимира. Особисте життя Сікори складалося вдало. Він одружився з коханою жінкою, грекинею за національністю, Домінікою. У 1890 році в Сікори народилась дочка Анатолія. Але через чотири роки в сім'ї сталася трагедія – важко захворіла й померла дружина [5]. Протягом 10 років Микола Вікентійович самостійно виховував дочку. Особисте життя знову налагодилось тільки в 1905 році. Він вдруге одружується з полькою за національністю Іреною. Від другого шлюбу в Миколи Вікентійовича народився син Мечислав та дочка Ірена. Старша дочка Анатолія, від першого шлюбу, після закінчення гімназії одружилась з судовим чиновником Миколою Георгійовичем Волосовим. Працювала Анатолія Миколаївна Волосова бухгалтером в секретарському відділі Земської управи [5]. Сам М.В.Сікора мав великий досвід чиновницької служби, працював у різних державних установах міста. Завдяки своїм особистим якостям, професіоналізму Сікора користувався величезною повагою та авторитетом серед мешканців Проскурова. Під час виборів 1904 року М.В.Сікору обрали гласним міської думи. Одночасно йому довірили й посаду члена міської управи.

Микола Вікентійович був обраний на посаду гласного в досить складний період. Проскурів на початку ХХ ст. досить швидко розвивається. Але старі проблеми, насамперед благоустрою та

санітарного стану, в місті залишаються. Так у червні 1904 р. Київський, Волинський і Подільський генерал-губернатор, проїжджаючи через Поділля, висловив своє незадоволення санітарним станом міст і сіл губернії, в т.ч. Проскурова, стверджуючи що при «відвідуванні міст і містечок ввіреного моему управлінню краю я не міг не звернути уваги на незадовільне облаштування таких, при повному порушенні будівельних і санітарних правил» [6, арк.9]. Генерал-губернатор протягом червня-серпня 1904 р. надіслав низку циркулярів Подільському губернатору про необхідність складання плану «з оздоровлення і благоустрою ввірених їх управлінню міст і містечок» [7, арк.10]. Підготовлений Подільським губернатором план комплексних заходів був досить масштабним і зводився до наступного:

- проведення робіт щодо благоустрою вулиць, площ, дворів у містах та містечках згідно з відповідними вимогами будівельних норм;
- міським думам необхідно розробити і впровадити заходи щодо будівництва та ремонту доріг;
- поліцейські органи зобов'язані встановити контроль за виконанням громадянами постанов думи і дотриманням будівельних та санітарних норм;
- у Проскурів та інші міста губернії направити технічних спеціалістів для консультацій та виправлення помилок у плані благоустрою міст.

Проскурівська дума та управа на чолі з міським головою Г.Дубецьким відповідально поставилась до вирішення завдань. Комплексний підхід до розв'язання проблем благоустрою міста дав певні позитивні результати. Гласний міської думи та управи М.В. Сікора активно займався вирішенням даних проблем, входив до складу спеціальної комісії із благоустрою міста [8]. Протягом 1905-1909 рр. міська дума збільшує асигнування на міське будівництво та очищення Проскурова.

Працював Сікора як гласний думи і управи і при наступному міському голові – полковнику П.Дорошевичу. На початку ХХ ст., міська дума приділяє більше уваги освітнім потребам населення, постійно збільшуючи витрати на подальший розвиток освіти в м. Проскурів.

Міська дума також вирішувала питання щодо виділення земель та будівель для організації нових навчальних закладів. У 1899 р. дума розглядала справу про виділення коштів на будівництво нового приміщення Проскурівського міського двокласного училища. Необхідні кошти планувалось виділити із резервного фонду. Розглянувши заяву штатного смотрителя Проскурівського міського училища О.Тищенко про те, що приміщення училища не відповідає ніяким нормам, дуже незручне й тісне, дума виділила 14000 крб. на будівництво нового приміщення замість 560 крб., що виділялись нею щорічно на утримання старого [11, 68].

Вже у 1907 р. нове приміщення училища було побудоване. Голова Проскурівської міської думи П.Дорошкевич та члени міської управи М.Сікора і Я.Чекирда в присутності директора міського училища Н.Кузнецова оглянули нове приміщення. 27 листопада 1909 р. училище відвідав окружний архітектор Київського навчального округу Ф.Олтаржевський, який залишився задоволений рівнем цього закладу в плані архітектури та благоустрою [11, 68].

Гласні думи та управи, і насамперед М.В.Сікора не тільки займалися навчальними закладами, щорічно виділяючи кошти на їх утримання на належному рівні, але й проводили заходи щодо підвищення загальноосвітнього рівня населення міста. Міська дума виділяла кошти з міського бюджету на видання художньої літератури для міських бібліотек, на друкування підручників для гімназій та училищ. На утриманні Проскурівської міської думи були міські читальні, бібліотеки, музей, картинна галерея по вул. Олександрівській та інші культурно-освітні установи. Микола Вікентійович і надалі опікувався питаннями розвитку освіти в місті, виступаючи за збільшення асигнувань на освітню галузь [8].

Така тенденція чітко помітна при порівнянні фінансових витрат на навчальні заклади Проскурова. Так на утримання міських шкіл дума виділила в 1912 р. – 2760 крб.; 1913 – 4592 крб.; 1914 – 11200 крб. Витрати на загальні заходи щодо розповсюдження освіти серед міського населення, на утримання суспільних бібліотек, читалень, музеїв, картинної галереї, на видання книг і підручників склали в 1912 – 700; 1913 – 750; 1914 – 820 руб. [10, арк.10] Всього витрати думи на навчально-освітні заклади міста становили в 1912 – 11058; 1913 – 14167; 1914 – 19327 крб.[10, арк.14] Отже, значна частина міського резервного фонду виділялась міською думою на підвищення рівня освіти населення Проскурова.

Перебуваючи протягом тривалого часу на відповідальних постах, Сікора завжди відрізнявся мудрістю, розумінням ситуації, доброзичливістю, вмінням приймати правильні рішення й величезною працездатністю. У своїх мемуарах приватний нотаріус К.Колоколов згадує, що «...зі

.....
вступом на посаду Миколи Вікентійовича Сікори діяльність управи стала змістовнішою, енергійнішою» [11, 62].

Так у березні 1910 р. міська дума об'явила конкурс на створення проекту електричного освітлення вулиць міста. Одним з ініціаторів введення електричного освітлення в Проскурів був М.В.Сікора [8]. За підсумками конкурсу, Проскурівська управа, до складу якої протягом тринадцяти років входив Микола Вікентійович, з дозволу Подільського губернатора та міського голови, уклала угоду з переможцем цього конкурсу «Торговим домом Електра» інженера Е.Рабиновича. Управа розробила деталі договору на досить вигідних для міста умовах:

– Проскурівська управа надає Рабиновичу виключне право на проведення електрики в місті терміном на 12 років;

– Рабинович міняє всі встановлені раніше гасово-жарові ліхтарі в кількості 56 штук на стільки ж дугово-електричних [6, арк.12];

– за освітлення вулиць місто платить Рабиновичу по 4 коп. за годину горіння одного ліхтаря, а за освітлення міських установ - по 2 коп. за 100 годин [6, арк.14];

– Рабинович зобов'язується безкоштовно відпускати енергію для освітлення міської бібліотеки ім. О.Пушкіна у вечірні години [10, арк.18].

Отже, інженер Е.Рабинович уже в серпні 1911 р. створив систему електроосвітлення в Проскуріві, яка фактично без перебою працювала до 1917 р. Проскурівська міська дума постійно передбачала в бюджеті кошти на покриття витрат, пов'язаних з електричним освітленням міста. Значні матеріальні затрати виправдали себе, в місті значно покращилася ситуація в плані правопорядку. Так, за статистичними даними, в 1913 р. порівняно з 1909 р. зменшилась в 1,5 рази кількість розкрадань, грабунків, розбоїв; у 2 рази – дрібного хуліганства [10, арк.19]. Отже, з уведенням в дію електромереж відбулись позитивні зміни в Проскуріві щодо благоустрою та охорони правопорядку.

Досить серйозні проблеми необхідно було вирішувати міським органам влади і в сфері соціального захисту населення. Микола Вікентійович Сікора вирішував соціальні питання не тільки як представник думи та управи, але і як людина – гуманіст. Незважаючи на незначні власні прибутки, він все своє життя займався благодійністю.

Прибутки йому приносили купальні, розташовані на березі Південного Бугу з боку парку. Купальні, переважно були побудовані для гігієнічних потреб жителів міста. Оплата за користування була мінімальною: всього 5 копійок. Фактично всі кошти від купалень йшли на утримання безкоштовної їдальні для незаможних верств населення [5]. Сам Сікора жив досить просто й невибагливо у звичайному одноповерховому будинку №10 в провулку Лодочному (в наш час зберігся будинок в провулку Човновому, де проживає внук міського голови – Георгій Миколайович Власов та правнучка Неоніла Олексіївна Орджаніоні зі сім'єю). Будинок Сікори завжди був відкритий для друзів, співробітників по думі та управі, знайомих та всіх, хто потребував його поради та допомоги [8]. Весь свій час віддавав Сікора вирішенню нагальних потреб громади Проскурова. Для зручності спілкування з мешканцями міста він переїжджає з провулку Лодочного в центр міста, знімає квартиру на розі вулиць Дворянської і Глухої, відкриває громадську приймальню [12, 19]. Двері квартири М.В.Сікори завжди були відкриті для жителів міста. З ініціативи гласного міської думи багато мешканців Проскурова отримали матеріальну допомогу від міської думи [5]. Звичайно, жителі міста любили й поважали Миколу Вікентійовича, його авторитет був незаперечним. Під час виборів 1916 р. М.В.Сікору вчетверте обирають до складу міської думи та управи. У 1917 році гласні міської думи обрали Сікору міським головою. У дуже важкий напружений період зайняв Сікора цю відповідальну посаду. Перша світова війна у розпалі, набирають обертів національно-визвольні змагання, триває громадянська війна. Місто Проскурів входило до прифронтової зони, саме тут розміщувався штаб 8 – армії Південно – Західного фронту. У місті розміщувалась штаб – квартира генерала О.Брусилова. У зв'язку з перебуванням у місті величезної кількості військових виникала маса фінансових і соціальних проблем. Щоб стабілізувати фінансову ситуацію в місті, М.Сікора вдався до рішучого і виваженого кроку – запровадження власних грошових знаків. На всіх грошових знаках був особистий підпис міського голови й напис «Проскурівський міський банк обов'язково вимінює бони на державні гроші без обмежування сум». Нові грошові знаки перебували в обігу протягом 1918 – 1919 рр. і сприяли частковій стабілізації фінансового становище мешканців Проскурова в досить складний період [8].

Найбільшою трагедією для міського голови в ці буремні часи став єврейський погром 15–16 лютого 1919 року. Отаман Семесенко разом зі своїми гайдамаками влаштували єврейський

погром. Під час цих трагічних подій загинуло 390 чоловіків, 309 жінок, 76 дітей, було поранено близько 500 осіб єврейської національності [8].

За іншими даними, загинуло близько тисячі мирних жителів Проскурова. Всі свої сили, вплив, авторитет використовував міський голова, щоб припинити погром. З його ініціативи було скликано екстрене засідання думи. Сікора особисто телеграфував декілька разів уряду, Директорії. Закликав вжити заходів щодо припинення терору. Також міський голова, ризикуючи власним життям, особисто допомагав євреям переховуватись від гайдамаків [8]. Також Сікора ризикнув піти на крайній крок і особисто відвідати отамана Семесенка з проханням «...милості до євреїв» [12, 19]. Жорстокі події лютого 1919 року підірвали здоров'я міського голови. Загострилася давня хвороба кишечника, швидко розвивалася пухлина. Але, незважаючи на смертельну хворобу, Микола Вікентійович фактично до останніх своїх днів продовжував працювати, приймав вдома відвідувачів, допомагав, чим міг [5].

У листопаді – грудні 1920 року в місті Проскурові встановлюється радянська влада.

Микола Вікентійович Сікора помер в березні 1921 року і був похований на міському кладовищі. У наш час в Хмельницькому проживають родичі Сікори, зокрема його внук Волосов Григорій Миколайович, правнучки Наталя та Олександра Волосови, правнуки Петро, Сергій, Микола Орджаніоні, правнучка Неоніла Орджаніоні (Ішук), яким приношу щире подяку за надану інформацію. Проживають нащадки Сікори і в Польщі. Після смерті Сікори його друга дружина Ірена, полька за національністю, виїхала до себе на батьківщину. Внуки Ірени Сікорської Марек і Янек Шумовські відвідали Україну й відновили родинні зв'язки близько п'яти років тому [5]. Три роки тому, з ініціативи представників і української, і польської родини на старому міському кладовищі було встановлено новий пам'ятний знак на могилі славного предка. На пам'ятнику – надписи «Микола Вікентійович Сікора – останній міський голова Проскурова», «Від внуків Шумовських, Волосових, Орджаніоні».

М.В. Сікора, міський голова Проскурова в 1917 – 1920 роках, більшу частину свого життя присвятив рідному місту. Поляк за національністю, душею українець, він любив Проскурів та його мешканців. Невтомна й багаторічна праця Миколи Вікентійовича внесла свій вклад в позитивні зміни й подальший розвиток Проскурова на початку минулого століття. У будь-який період часу є люди – справжні патріоти свого міста, які готові віддати життя на його благо. Одним із таких патріотів Проскурова, справжнім прикладом для всіх був і залишається Микола Вікентійович Сікора. Обов'язок вдячності вимагає від нас, хмельниччан, поставити цю яскраву особистість в почесний ряд людей, які своєю невтомною працею звеличували наш край.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі – ЦДА). - Ф. 442. - Оп.548. - Спр.21. Справа про введення міського положення 1870 в мм. Вінниці, Проскурові і Могильові Подільської губернії; 2. Полное собрание Законов Российской империи. - Т. 14. - № 48498; 3. ЦДА. - Ф. 442. - Оп.548. - Спр.21. Справа про введення міського положення 1870 в мм. Вінниці, Проскурові і Могильові Подільської губернії; 4. Стрельбицька Н.І. Історичні аспекти зародження, розвитку і діяльності міського самоврядування міста Проскурова (70-ті р. XIX – 20-ті р. XX ст.) // Місто Хмельницький в контексті історії України. – Хмельницький, Кам'янець – Подільський: Оіюм, 2006.– Т.2; 5. Спогади про М.В.Сікору Неоніли Олексіївни Орджаніоні (Ішук), правнучки / Записала Н.І.Стрельбицька 12.08.2007; 6. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). - Ф. 117. - Подільське Губернське по міським справам Присутствие. - Оп.1. – Спр.30; 7. Спогади про М.В.Сікору Миколи Олексійовича Орджаніоні, правнука./ Записала Н.І.Стрельбицька 14.08.2007; 8.Завальнюк О. Збройна боротьба в Проскурові у 1919 – 20 рр. // Плоскирів, Проскурів, Хмельницький. Фактографічний збірник. – Хмельницький, 1993; 10. ДАХО. - Ф. 117. - Оп.1. – Спр. 892; 11. Єсюнін С.М. Місто Хмельницький: історія, події, факти. – Хмельницький, 2004; 12. Єсюнін С.М., Павлова Н.М. Проскурів – Хмельницький. Подорож у часі. Хмельницький: ПП Гонта А.С., 2006.

В.П. Рекрут

КООПЕРАТИВНА ТА ДЕРЖАВНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П.П. ВІДИБІДИ НА ПОДІЛЛІ У ДОБУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1914 – 1920 РР.)

Сучасній громадськості України мало що відомо про життя та діяльність подільського кооператора, державного діяча доби Української Народної Республіки, а згодом архієпископа православної церкви Петра Порфіровича Відибіду (1891 – 1971 рр.). Його творча, кооперативна, громадська та державницька діяльність у добу Української революції довгі роки замовчувалася і